

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 8, Sayı: 1, 2024, ss. 105-124/ Volume: 8, Issue: 1, 2024, pp. 105-124

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/apjir>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

KİNÂYE SANATININ LAFIZ-MANA İLİŞKİSİ AÇISINDAN CİNSEL MEVZULARLA İLGİLİ ÂYETLERİN TEFSİRİNE YANSIMASI

Ahmet Turan ÖZDEMİR

Dr., Öğretim Görevlisi, Cumhuriyet Üniversitesi, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı, Sivas
PhD. Lecturer, Cumhuriyet University, Department of Arabic Language and Rhetoric, Sivas/Turkey

aturan76@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-1547-8256

ror.org/04f81fm77

Öz

Tarih boyunca Arapça tefsir, hadis, fıkıh ve kalam gibi ilimlerin ana dili olarak kabul edilmiş, bu ilim dallarıyla ilgili eserlerin büyük çoğunluğu bu dil ile kaleme alınmıştır. Âlimler dilin gerekliliğini ifade için, “Vacibin kendisiyle tamam olduğu şeyde vaciptir” sözünü bir ilke olarak kabul etmişlerdir. Yani, dinî ilimlerin temel iki kaynağı Kur’ân ve sünneti anlamak vacip ise, bunların anlaşılmasına vesile olan Arapçayı bilmek, bu iki kaynağı anlamaya çalışan ve bunlardan hüküm çıkaran âlimler için vaciptir. Tefsir her şeyden önce Arapça indirilmiş olan Kur’ân metninin anlaşılması olduğundan bu da kitabın indirdiği dili sarf, nahiv ve belâgat yönleriyle bilmeyi gerektirir. Bu makalede belâgat ilminin konularından kinâye sanatının Kur’ân’ı tefsir ederken sağladığı mana zenginliği, lafız ve mana açısından bu sanatın tefsire yansımaları özellikle cinsel mevzuların anlatıldığı âyetler özelinde incelenecektir. Bu konuyla ilgili âyetlerin özellikle seçilmesi, ailevî ilişkilerin zikredildiği âyetlerde sarıh lafızlar yerine kinâî lafızların tercih edilmesidir. Bu tercihin neden ve hikmetleri nelerdir? Kinâye sanatının âyetlerin mana dünyasına etki ve katkısı nasıl olmuştur? Müfessirler âyetlerdeki kinâî lafızları tefsirlerine nasıl yansıtmışlardır? İşte bu makalede bu sorulara cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dil, Belâgat, Beyân, Kinâye, Tefsir, Mana.

REFLECTION OF THE ART OF KİNÂYE (ALLEGORY) ON THE INTERPRETATION OF VERSES RELATED TO SEXUAL ISSUES IN TERMS OF THE RELATIONSHIP OF TEXT AND MEANING

Abstract

Throughout history, Arabic has been accepted as the main language of sciences such as tafsir, hadith, fiqh and kalam, and the majority of the works related to these branches of science have been written in this language. To express the necessity of language, scientists have accepted the saying "What is necessary is also necessary with which it is complete" as a principle. In other words, if it is obligatory to understand the Quran and the Sunnah, the two main sources of Islamic sciences, it is obligatory for scientists who try to understand these two sources and draw conclusions from them, to know Arabic, which is instrumental in understanding them. Since tafsir is, first of

Geliş Tarihi: 14.03.2024

Doi: doi.org/10.52115/apjir.1452573

Kabul Tarihi: 03.04.2024

all, the understanding of the text of the Quran sent down in Arabic, this requires knowing the language in which the book was sent in terms of grammar, syntax and rhetoric. In this article, the richness of meaning that the art of kinâye, one of the subjects of the science of rhetoric, provides while interpreting the Quran, and the reflections of this art on interpretation in terms of wording and meaning will be examined, especially in the verses where sexual issues are explained. The reason why the verses related to this subject are specifically chosen is that suggestive words are preferred instead of clear words in the verses where family relationships are mentioned. What are the reasons and wisdom behind this choice? What is the impact and contribution of the art of allegory to the meaning of the verses? How did the commentators reflect the allegorical words in these verses in their interpretations? This article will seek answers to these questions.

Keywords: Language, Rhetoric, Beyan, Kinâye (Allegory), Tafsir, Meaning.

Atf / Cite as: Özdemir, Ahmet Turan. "Kinâye Sanatının Lafız-Mana İlişkisi Açısından Cinsel Mevzularla İlgili Âyetlerin Tefsirine Yansımaları". *Apjir* 8/1 (Nisan 2024), 105-124.

Giriş

Beyân ilminin önemli konularından biri olan kinâye sanatı, Arapçanın mana zenginliğini edebî bir üslûp ile ortaya koyan en önemli sanatlardandır. Bu sebeple Araplar kinâye üslûbuna geçmişten günümüze önem vermiş, onu belâğatin ve dilsel becerinin bir örneği olarak kabul etmişlerdir. Özellikle Kur'ân'daki birçok âyetin anlaşılmasında ve âyetlerdeki edebî incelikleri tespitinde bu sanatın bilinmesi önem arz eder. Hatta bazı fikhî ihtilafların sebebi, lafzın kinâyeli veya sarîh lafız olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Kinâye, Kur'ân'ın manayı muhataba iletirken kendisine başvurduğu etkili üslûp ve yöntemlerdendir. Bu sanat sayesinde mana daha kuvvetli hale getirildiği gibi, lafza bir güzellik dahil edilmiş, sarîh lafızlarla anlatılması hoş karşılanmayan birçok mesele bu üslûp ile anlatılmıştır. O meselelerden biri, cinsel mevzular yani erkek kadın arasındaki cinsel ilişkidir. Kur'ân'da cinsel ilişkilerle ilgili hükümler kinâyeli lafızlarla ifade edilmiştir. Kinâyeli ifadeler sayesinde anlatılmak istenen mesele daha etkili bir şekilde anlatılmış ve direkt anlatılması hoş olmayan konular uygun bir üslûp ile edebî bir şekilde ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada öncelikle kinâye sanatı, kinâye sanatının tercih sebepleri, onun belâğat ilmindeki anlam çerçevesi ve önemi ele alınacak, daha sonra bu sanatın Tefsir ilmindeki karşılığı, lafızlara ve âyetlerin manasına etkisi farklı tefsirlerden örnekler vermek suretiyle izah edilecektir.

1. Kinâye Sanatı

Kinâye kelimesi “كنى” fiilinin mastarı olup sözlükte, “tasrihi terk etmek veya bir şeyi söyleyip başka bir şeyi kastetmek” anlamına gelir.¹ Terim olarak kinâye, aslî manayı kastetme imkânıyla beraber, manasının lâzımı kastedilen lafızdır. Başka bir ifadeyle kinâye, hakikî manayı düşünmeye engel olacak bir karine bulunmamak şartıyla, bir sözü

¹ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2008), 1441.

KİNÂYE SANATININ LAFIZ-MANA İLİŞKİSİ AÇISINDAN CİNSEL MEVZULARLA İLGİLİ ÂYETLERİN TEFSİRİNE YANSIMASI

gerçek manasına da gelebilmek üzere, onun dışındaki bir mana için kullanılmaktadır.² Bu tanım kinâye için yapılan tanımlar içinde günümüzde en tercih edilen tanımlardandır.³

Kinâye, manayı farklı ve etkili bir şekilde ifade etme usullerini öğreten sanatlardandır.⁴ Kinâyede bir kavramın, kendisiyle doğrudan ilişkili şeylerle somutlaştırılarak veya resmedilerek anlatılması söz konusudur. Yani herhangi bir fiil, isim veya sıfatın, doğrudan kendisi değil de onun zihnî veya görsel tasviri söylenir.⁵ Bu sebeple belâgat âlimleri, kinâyenin açık ifadeden daha üstün olduğunu söylemişlerdir.⁶

Zaman zaman kinâye ile mecaz birbirleriyle karıştırılmıştır. Mecazın Kur'ân'da olmadığını kabul eden âlimler, kinâyeyi mecaz kapsamında değerlendirdikleri için kinâyenin Kur'ân'daki varlığını kabul etmemişlerdir. Fakat âlimlerin çoğu bu görüşe karşı çıkmış ve kinâyenin Kur'ân'daki varlığını kabul etmişlerdir.⁷ Kinâyenin hem hakîkât hem mecazla yakın ilgisi olduğundan kinâyenin hakîkâte mi mecaza mı dahil olduğu usulcülerini fazlasıyla meşgul eden bir konu olmuştur.⁸ Kinâyeyi mecazdan ayıran özellik, hem hakîki hem mecazi anlama göre ifadenin doğru olması, hakîkî mânanın kastedilmediğine dair bir karînenin bulunmamasıdır.⁹ Örneğin, cömert kimse için “külû bol” denildiğinde asıl amaç onun cömert olduğunu ifade etmek olsa da misafirlerinin çok olması sebebiyle evinde sürekli ateş yandığından külünün bol olması da mümkündür. Halbuki mecazda sadece mecazi anlam kastedilir ve gerçek anlamın kastedilmesine engel olan bir karîne bulunur.¹⁰

Bir lafzın konulduğu mana dışında kullanılması ancak iki mana arasında birbirine bağlayan bir alanın olması durumunda gerçekleşir. Örneğin, “*وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا*” “O gün, zalim kimse, ellerini ısırp şöyle der: “Keşke, ben de rasûlle birlikte aynı yolu tutsaydım!”¹¹ Bu âyette pişmanlık ve üzüntü hali, ellerin ısırılması ifadesiyle kinâye yapılmıştır. Zira normal şartlarda çok aşırı üzülen ve pişman olan kişi

² Abdu'l-Kâhir el- Cürçânî, *Delailü'l-Îcâz: Sözdizimi ve Anlam Bilim*, Ter., Osman Güman (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015), 76.; el-Hatib el-Kazvîni, *el-Îzâh fi Ulûmi'l-Belağa* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l- İlmiyye, 2003), 2: 456.

³ Menderes Coşkun, “Kinâyenin Belâgat Kitaplarındaki Seyri ve Onu Yeniden Anlama ve Sunma Denemesi”, *Biliğ* 44 (Haziran 2008): 63-88

⁴ Ali Bulut, *Belâgat ; Meânî, Beyân, Bedî* (İstanbul: İfav, 2020), 207.

⁵ Coşkun, “Kinâyenin Belâgat Kitaplarındaki Seyri ve Onu Yeniden Anlama ve Sunma Denemesi”, 63-88.

⁶ Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhü'l-Ulûm* (Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 2014), 523; Kazvîni, *el-Îzâh*, 2: 468-469; Sa'du'd-Din Mesûd İbn. Ömer et-Teftazânî, *el-Mutavvel ale't-Telhîs* (Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 2013), 375-376.

⁷ Celâlüddin es-Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Müessesetü'l-Risâle, 2008), 516.

⁸ Hafsa Kesgin, “Belâgat İlmindeki Mecaz-Kinâye Kavramlarının Fikhî Hükümlere Etkisi”, *YSBD* 11 (2016): 257–283.

⁹ el-Kazvîni, *el-Îzâh fi ulûmi'l-belâğa*, 242.

¹⁰ İsmail Durmuş, “Kinâye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/34.

¹¹ el-Furkân 25/27.

ellerini ısıtır. Bu şekilde kullanılan lafız ile anlatılmak istenen kinâyeli mana birbiriyile örtüşmektedir.¹²

Türkçedeki “Gözü açıktır.”, “Ayağı yere basmıyor” ifadeleri¹³ Arapların “فَلَانٌ نَقِيٌّ الثَّوْبِ” “Falan temiz elbiselidir.” cümlesi kinâye örneklerindedir. Bununla şerefli, rüşvet almayan ve kendisinden onun şerefini kirletecek bir şey sadır olmayan kişi kastedilmektedir.¹⁴ Zengin kimseler için yukarıda zikredilen “فَلَانٌ كَثِيرُ الرَّمَادِ” “Falan çok kül sahibidir” ifadesi ile kafası çalışmayan, anlayışsız kimse için “عَرِيضُ الْقَفَا” “kafası geniş/kalın kafalı” cümleleri de kinâyeli kullanımlardandır.¹⁵

Kinâyeli kullanımla ilgili şöyle bir olay anlatılır; Bir kadın valilerden birine halini anlatırken “أَشْكُو إِلَيْكَ قَلَّةَ الْفَرَانِ” “Sana farelerin azlığını şikâyet ediyorum.” demesi üzerine vali, yanındakilere kadının evine buğday, susam ve zeytinyağı ile doldurmalarını emreder. Bu kullanımda farenin azlığı evin boş olup evde yiyecek bir şeyin olmamasından kinâyedir. Zira boş eve fare girmez.¹⁶

1.1. Kinâye Çeşitleri

Kinâye kendisine işaret edilen ve söz içinde geçmeyen unsur bakımından, sıfat, mevsuf ve nisbetten kinâye şeklinde 3 kısma ayrılır.¹⁷

1. Sıfattan Kinâye: Eğer murâd edilen mana bir sıfatsa bu durumda sıfattan kinâye yapılmış olur. Örneğin, “عَضَّ فُلَانٌ يَدَهُ” “Falanca elini ısırды” dediğimizde pişmanlık sıfatından kinâye yapmış oluruz.¹⁸

2. Mevsûftan Kinâye: Bu çeşit kinâyede, kinâyeli lafızla vasıflanan kişinin bizzat kendisi kastedilir. Bunda şart, kinâyenin mekniyyün anha (kendisinden kinâye yapılan) ait olup başkasında olmamasıdır. Örneğin, “الضَّادُ” “Dât harfi” denilince bununla sadece Arapça dili akla gelir. Nitekim Şevki Dayfî (1910-2005) şöyle demiştir:

إِنَّ الَّذِي مَلَأَ اللُّغَاتِ مَحَاسِنًا جَعَلَ الْجَمَالَ وَسِرَّهُ فِي الضَّادِ

Dilleri güzelliklerle donatan (Allah)

¹² Sündüs Abdulkerîm Hâdî, “el-Üslûbü'l-Kinâî fi'l-Kur'ân'il-Kerîm”, *Mecelltü külliyyeti'l-âdâb* 97 (Irak: ۲۰۱۱): 202-226.

¹³ M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2019), 147.

¹⁴ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *el-İbdâü'l-Beyânî fi'l- Kurâni'l-Azîm* (Beirut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2006), 23.

¹⁵ Sâbûnî, *el-İbdâü'l-Beyânî fi'l- Kurâni'l-Azîm*, 24.

¹⁶ Sâbûnî, *el-İbdâü'l-Beyânî fi'l- Kurâni'l-Azîm*, 24.

¹⁷ es-Sekkâkî, *Miftâhü'l-Ulûm*, 513.

¹⁸ Hamed en-Nîl Osmân Abdulkâdir, Bedru Rebîân el-Cürîreşî er-Reşîdî, “el-Bu'du'l-Beyânî fi'l-Kur'ân'il-Kerîm el-Kinâyetü Nemûzecen”, *el-Havliyye Külliyyetü'l-Lügati'l-Arabiyye* 26 (Mısır-Circa: 2022), 3842-3876.

KİNÂYE SANATININ LAFIZ-MANA İLİŞKİSİ AÇISINDAN CİNSEL MEVZULARLA İLGİLİ ÂYETLERİN TEFSİRİNE YANSIMASI

Güzelliği ve sırrını Dâd'a (Arapça) has kılmıştır.¹⁹

Bu şiirde dâd harfi ile Arapçanın kendisinden kinâye yapılmıştır. Zira dâd harfi sadece Arapça diline has bir harftir.

3. Nisbetten Kinâye: Bir sıfat veya onun sahibi (mevsûf) açıkça belirtildiği halde, aralarındaki nisbetin kinâye yoluyla ifade edilmesine denir.²⁰

Örneğin,

إِنَّ السَّمَاةَ وَالْمُرُوءَةَ وَالنَّدَى فِي قُبَّةِ ضَرْبَتْ عَلَى ابْنِ الْحَشْرَجِ

Kerem, insanlık ve cömertlik

İbnü'l-Haşrec'in üzerine inşâ edilen bir kubbededir.

Bu beyitte şair bazı güzel hasletleri ibnü'l-Haşrec'e nispet etmek istemektedir. Ancak bunu açıkça beyan etmeyip kinâye yoluna başvurmuştur. Beyitte zikredilen vasıfları doğrudan mevsufa (ibnü'l-Haşrec'e) değil onun kubbesine nispet etmiştir.²¹

Kinâye ortaya konulurken kullanılan araçlar bakımından ta'rîz telvîh, remiz, îmâ ve işaret, şeklinde dört kısma ayrılmıştır.²²

1. Ta'rîz: Kelâmın mutlak bırakılıp, ne kastedildiğinin siyâkından anlaşıldığı sözlerdir. Mesela, "المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده" "Müslüman Müslümanların enlinden ve dilinden zarar görmediği kimsedir."²³ hadisinde tâ'rîz vardır. Bu ifade insanlara eziyet veren kimselerden İslam sıfatını nefyetmektedir.²⁴

2. Telvîh: Eğer kinâyede mânâlar arasındaki vasıtalar çok olursa buna telvîh denir. Meselâ; Arapçada bir kimsenin külünün çok olması, cömertliğinden kinâyedir. Çünkü kül, çok odun yakmaya; bu, çok yemek pişirildiğine; bu da çok misafiri olup onları cömertçe ağırladığına delalet eder.²⁵ Dikkat edilirse bu örnekte birçok vasıta bulunmaktadır.

3. Remiz: Eğer uzak ve yakın mânâlar arasındaki vasıtalar az ve gizli olursa, kinâye remiz adını alır. Meselâ, Arapça'da "عَرِيضُ الْقَفَا" "Kafası geniş/Kalın kafalı" veya "عَرِيضُ الْوَسَادَةِ" "Yastığı geniş" denildiğinde o kişinin anlayışının kıt olduğu veya aptal olduğu anlaşılır.

¹⁹ Ahmed Şevkî, *eş-Şevkiyyât* (Mısır: Müessesetü Handavî, 2012), 155.

²⁰ Hikmet Akdemir, *Belâgat, Meânî – Beyân – Bedî'* (İstanbul: Nizâmiye Akademi, 2016), 239.

²¹ Akdemir, *Belâgat*, 239.

²² es-Sekkâkî, *Miftâhü'l-Ullûm*, 513.

²³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi u's-şâhih* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1423/2002), "Bâbü'l-İntihâ anî'l-Meâsî", 26 (No. 6484).

²⁴ Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga* (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1999), 289-290.

²⁵ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 288.

4. îmî ve îşaret: Bunda da vasıta az olup, îmâ ve îşaret vardır. Meselâ, “Fazilet, falanın gittiği yöne doğru gitti” ifadesinde faziletin o şahsa nispet edildiği anlaşılır.²⁶

1.2. Kinâye Sanatının Tercih Sebepleri

Bu sanatın tercih edilmesinin ana sebebi, mevcut manayı en etkili bir şekilde muhataba iletmektir. Kinâye, özellikle bir şeyi açık söylemenin uygun düşmeyeceği durumlarda da başvurulan bir yoldur. Hicap, zarafet, edep, dinleyen ve okuyan kişinin zihnini batıl şeylerle bulandırmaktan sakınmak gibi hususlar kinâyeyi kullanmayı gerektirmektedir. Ayrıca ifadeyi güzelleştirmek, bir şeyin çirkinliğini göstermek, bir şeyi övmek veya yermek de kinâyenin maksatlarındandır.²⁷

1.2.1. Manayı Daha Etkili ve Güzel Bir Şekilde İfade Etme

Şüphesiz edebî sanatlardan birini tercih etmenin ana nedenlerinden biri, anlatmak istediğimiz manayı daha etkili ve güzel bir şekilde anlatabilmektir. Zira her konuşan anlaşılacak ister ve bu sebeple merakını farklı yollarla ifade eder.²⁸ O yollardan biri de kinâyedir.

Örneğin, “فَلَمَّا تَعَشَّىٰهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ” “(İnsan) eşini kucaklayıp sarınca, eşi hafif bir yük yüklenir ve onu bir süre taşır.”²⁹ âyetindeki “Eşini sarma” ifadesi cinsel beraberlikten kinâyedir. Bu Kur’ân’da geçen latîf kinâyelerden biridir.³⁰ Burada Allah eşiyile cimâ etti demiş olsaydı bu ayetteki etki ve letafet oluşmayacaktı. O yüzden Kur’ân’da kullanılan her bir ifade ve kelime yerli yerinde sanatsal bir şekilde ve belirli bir maksadı olarak kullanılmıştır.³¹

“وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا” “(Yapılan iş) bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa, onu getirip ortaya koyacağız.”³² Bu ayetteki “hardal tanesi” ifadesi, son derece az ve değersiz olan amelden kinâyedir. Ayetin manası, bizden hiçbir şey gizli kalmaz şeklindedir.³³ Burada “hardal tanesi” yerine “çok az şey” veya “hiçbir şey bizden gizli kalmaz” denilseydi ayetteki bu etkili anlatım elde edilemezdi.

²⁶ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 290.

²⁷ Ebû Mansur es-Seâlîbî, *el-Kinâye ve't-Ta'rîz*, Thk. Âişe Hüseyin Ferîd (Kâhire: Dâru Kuba,1998), 45.

²⁸ Bulut, *Belâgat*, 207.

²⁹ el-A'raf 7/189.

³⁰ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmizi't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-tevil* (Beyrut: Darü'l-Mârifetü, 2009), 399; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Saffetü't-Tefâsîr*, (Beyrut: Darü'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1981), 1: 489.

³¹ Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâi, *Belâgatü'l-Kelime fi Ta'biri'l-Kur'âni* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2018), 6.

³² el-Enbiyâ, 21/47.

³³ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhît* (Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 6: 295.

KİNÂYE SANATININ LAFIZ-MANA İLİŞKİSİ AÇISINDAN CİNSEL MEVZULARLA İLGİLİ ÂYETLERİN TEFSİRİNE YANSIMASI

1.2.2. Ta'lim İçin

Kinâye üslûbünün tercih edilme sebeplerinden biri de inananlara konuşurken nasıl konuşmaları gerektiğini öğretmektir. Hakkı söylemekten çekinmeyen Allah özellikle bazı konuları Kinâye üslûbü ile anlatıyorsa kulların buna daha çok riayet etmeleri gerekir.

Örneğin, “وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ” “Eğer siz onları kendilerine temas etmeden önce boşarsanız...”³⁴ âyetindeki “مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ” ifadesi cinsel ilişkiden kinâyedir. Kinâyenin sebebi ise; kulların birbiriyle konuşurken güzel kelimeleri seçmelerini sağlamaktır. Allah böylece onlara bu konularda edep öğretmektedir.³⁵

1.2.3. İcâz Maksadıyla

Kur'ân, mesajlarını insanlara ulaştırırken itnâb, müsavât ve icâz yollarından birini tercih eder.³⁶ Her bir yolun tercih edilmesinin evla olduğu yerler söz konusudur. Bu yönüyle biri diğerinden üstündür denilemez.³⁷ İcâz, insanların alışık olduğu lafızlardan daha az lafızla anlamı bozmadan maksadı söylemektir. Bu üslûb Kur'ân için bir eksiklik değil, aksine Kur'ân'ın ifâde üstünlüğünü ortaya koyan edebî özelliklerindedir.³⁸ Kinâye sanatı bize az sözle çok şey anlatma imkanını verdiği için anlatılmak istenen husus icâz yoluyla anlatılmaktadır. Bu manada kinâye Kur'ân'ın icâz üslûbünü ortaya koyan edebi sanatlardandır.³⁹

Örneğin, “فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ” “Eğer bunu yapamazsanız- ki asla yapamayacaksınız- yakıtı insanlar ile taşlar olan ve kâfirler için hazırlanmış olan Cehennem ateşinden sakınınız.”⁴⁰ âyetindeki “فَاتَّقُوا النَّارَ” ifadesi, mu'cize ortaya çıktığında hakkı kabulde inat etmemekten kinâyedir. Kinâye yoluyla gerçekleşmiş bir icâz vardır. Âyetin manası şöyledir: “Ateşten korkunuz. Yani Kur'ân'ın benzerini getirmekten aciz kaldıysanız, onun hak olduğunu tasdik ederek cehennem ateşinden sakınınız.”⁴¹ Zemahşerî (ö. 538/1144), bu kullanımda Kur'ân'ın süsü olan kinâyenin varlığını tespit ettikten sonra âyetteki bu kullanımın bir kralın maiyetindekilere “Eğer benim katımda ikram görmek istiyorsanız, benim öfkemden (gazabımdan) sakının”

³⁴ el-Bakara 2/237.

³⁵ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 1: 153.

³⁶ İcâz, lafzın anlatılmak istenen maksadı ifade etmede alışılmış olan lafızlardan daha kısa ve eksik olmasıdır. İtnâb, bir fayda ve yarardan dolayı lafızda bir fazlalığın olmasıdır. Müsavât ise, lafzın anlatılmak istenen maksatla müsavi, eşit olmasıdır. et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-Meânî* (Karâtuşi-Pakistan: Mektebetü'l-Büşrâ, 2010), 1: 519-520; Bulut, *Belâgat*, 174.

³⁷ Muhammed Zeğlül Selam, Rummânî, Hattabî, Abdulkâhir el-Cürcânî, Thk., Muhammed Halefullah Ahmed, *Selâsü resâil fi i'câzi'l-Kur'ân* (Kâhire: Dârü'l-Meârif, 1976), 79.

³⁸ Sa'duddîn Mesûd İbn. Ömer et-Taftâzânî, *el-Mutavvel Şerhü Telhîsi Miftâhü'l-ulûm*, Tahkik, Abdül Hamîd Handâvî (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013), 479.

³⁹ Hikmet Akdemir, “Belâgat İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1996): 2: 149-168.

⁴⁰ el-Bakara 2/25.

⁴¹ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 1: 44.

demesi gibi olduğunu söyler. Kral aslında öfkemden sakının demekle, bana itaat edin, emrime tabi olun ve öfkemden uzak durma sonucunu veren şeyleri yapın demektedir. Bu durumda “فَاتَّقُوا النَّارَ” ifadesi, Kur’ân’ın benzerini getiremeyince, Kur’ân’a inanın ve neticesi ateşe götüren inattan sakının demektir.⁴²

1.2.4. Bir Şeyin Şiddet ve Çokluğunu İfade Etmek

İmam Suyûtî (ö. 911/1505) kinâyenin belâgat ve mübâlağa maksadıyla da kullanılabileceğini söylemektedir.⁴³ Çünkü kinâyeli lafız manayı kuvvetlendirdiği gibi, sarıh lafza göre tekit ifade etmektedir. Örneğin, “وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ” “Vaktaki (buzağıya tapmaktan) çok pişman oldular”⁴⁴ âyeti aşırı pişmanlıktan kinâyedir. Zira pişman olan kişinin başı elleri arasına düşer.⁴⁵ Bu izahtan, kinâye sanatının bir husustaki fazlalığı, şiddeti daha etkili bir şekilde ifade etmek için kullanılan bir sanat olduğunu anlayabiliriz. Zira edebî sanatları kullanmaktaki temel maksatlardan biri, sözü daha etkili bir şekilde muhataba iletmektir. Aynı şekilde “بَلْ يَدَاؤُا مَبْسُوطَاتَانِ” “Hayır, O'nun iki eli de açıktır,”⁴⁶ âyetindeki “el” ile Allah’ın cömertliğinden ve lütfundan kinâye yapılmıştır. Kinâye sanatının kullanılması, onun cömertliğinin ve lütfunun çok geniş olduğunu özellikle ifade etmek içindir.⁴⁷

Kinâyenin yukarıdaki kullanım sebeplerine karşın, Tahrir 66/12. ayette Hz. Meryem’le ilgili “أَحْصَنْتَ فَرْجَهَا” “Fercini korudu” ifadesi kullanılmıştır. Bu kullanım acaba Kur’ân’ın genel üslûbuna aykırı mıdır? Bu mesele müfessirlerce şu şekilde izah edilmiştir: "Ayette geçen ferc gömleğin yakasındaki yırtık anlamındadır. Bu, aslında kinâyenin en zarif ve en güzel örneklerindedir. Buna göre ayetteki ifade, lafız olarak "Hz. Meryem elbisesini temiz tuttu, ona pislik bulaştırmadı." anlamına gelmektedir. Çünkü Arapçada benzer kullanımlar mevcuttur. “نَقِيَ الثَّوْبِ” ve “غَفِيفِ الذَّيْلِ” ifadeleri de iffetten kinâyedirler.⁴⁸ Müddessir sûresindeki “وَتِيَابَكَ فَطَهَّرَ” “Elbiseni Temiz tut.”⁴⁹ âyetinde geçen elbise ile kasıt, kişinin iffetli ve namuslu olmasıdır.⁵⁰ Netice itibarıyla, Kur'an'da geçen "ferc" kelimesi, cinsel organ değil "giysinin yaka kısmındaki yarık/yırtık" manasında olup ilgili ayetteki “أَحْصَنْتَ فَرْجَهَا” ifadesi, iffet ve namusunu korumaktan kinâyedir.

⁴² Zemahşerî, *Keşşâf*, 61.

⁴³ Suyûtî, *el-İtkân*, 517.

⁴⁴ el-A'raf 7/149.

⁴⁵ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 1: 472.

⁴⁶ el-Mâide 5/64.

⁴⁷ Suyûtî, *el-İtkân*, 517.

⁴⁸ Suyûtî, *el-İtkân*, 517.

⁴⁹ el-Müddessir 74/4.

⁵⁰ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1154; Kuşeyrî (ö. 465/1072) tefsirinde kinâye sanatının olduğu bu âyete bu sanatın anlam çerçevesine de uygun bir şekilde işâri yorumda bulunmuştur. Ona göre bu âyet, Kalbini tüm kötü ve kınanan ahlaklardan temizle, nefsini tüm kayma ve hatalardan arındır anlamındadır. Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, *Letâ'ifü'l-işâ'rât (Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 1971, 1: 374.*

KİNÂYE SANATININ LAFIZ-MANA İLİŞKİSİ AÇISINDAN CİNSEL MEVZULARLA İLGİLİ ÂYETLERİN TEFSİRİNE YANSIMASI

1.2.5. Çirkin ve Hoş Olmayan Hususları Anlatmak

Kur'an'da hiçbir çirkin ve naHoş ifade yer almamaktadır. Çirkin olarak algılanacak şeylerin tamamı kinâye üslubuyla zikredilmiştir. Onların başında cinsel mevzularla ilgili meselelerdir. Bu konularla ilgili tüm hususlar kinâye yapılarak zikredilmiştir ve bu, kinâye sanatının mezziyetlerindedir.⁵¹

Örneğin, Melek Meryem'e (a.s) insan şeklinde görününce ondan korkmuş ve şöyle demişti; "قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا" "Meryem dedi ki: "Ben senden o çok merhametli olan Allah'a sığınırım. Eğer O'ndan korkuyorsan (bana dokunma)!"⁵² Melek Meryem'e Allah'ın elçisi olduğunu, zarar vermeyeceğini ve kendisine bir çocuk müjdesiyle geldiğini bildirince bu sefer de şaşkınlığını şöyle dile getirmişti: "قَالَتْ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ" "(Meryem), "Ey Rabbim! Bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur?" dedi."⁵³ Bu âyetteki "وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ" ifadesi cimâdan kinâyedir. Bu üslûb ile Meryem edep dairesi içerisinde meseleyi Allah'a arz etmiştir. Bu şekil kinâyeli bir ifade kullanılması, Meryem'e evlilik veya başka herhangi bir yolla dokunulmadığını anlatmaktadır. Zaten aynı kinâyeli ifâde "بَشَرٌ" kelimesinin nekra olarak kullanılması da umumî bir nefyin olduğuna delâlet eder.⁵⁴ Başka âyetlerdeki "الحرث", "اللباس", "المباشر" kelimeleri de cinsel beraberlikten kinâyedir.⁵⁵

Aşağıdaki âyetlerde de kinâyeli ifadeler tercih edilmiştir.

"وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَدْنَىٰ فَاغْتَرِلُوا الْبَسْمَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ" "Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: "O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın."⁵⁶ Bu ayetteki "وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ" ifadesi cinsel beraberlikten kinâye olup, "onlarla beraber olmayın" demektir.⁵⁷

"أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ" "yahut biriniz tuvaletten gelmişse"⁵⁸ âyetindeki kinâyeli lafız "الْغَائِطِ" kelimesidir. Bu kelime zeminden düşük yerler için kullanılan bir isimdir. İnsanlar adetleri üzere tuvalet ihtiyaçlarını gidermek için zeminden alçak yerlere giderlerdi. Bu ifade abdest gidermekten (hadesten) kinâye olarak kullanılmıştır.⁵⁹ Allah Teâlâ insanın

⁵¹ Suyûtî, *el-İtkân*, 516; es-Sâbûnî, *el-İbdâü'l-Beyânî fi'l-Kurâni'l-Azîm*, 23; Bulut, *Belâgat*, 271.

⁵² Meryem 19/18.

⁵³ Âl-i İmrân 3/47.

⁵⁴ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhît* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 2: 483-484.

⁵⁵ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, I, 203.

⁵⁶ el-Bakara 2/222.

⁵⁷ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, I:143.

⁵⁸ el-Mâide 5/6.

⁵⁹ Muhyüddîn ed-Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Beyânuhû* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1992), 3: 421.

tuvalet ihtiyacını sarih bir şekilde ifade etmek çirkin olacağından kinâyeli lafızları tercih etmiştir.

Kinâye sanatının kullanım sebep ve hikmetleri yukarıdaki maddelerle özetlenebilir. Bu maddeler içerisinde en dikkat çekenlerden biri, cinsel mevzularda açıkça söylendiğinde çirkin ve hoş olmayacak ifadeler yerine kinâyenin tercih edilmesidir. Öneme binâen cinsel mevzularda kinâye sanatının tercihini ayrı bir başlıkta ele almak konunun anlaşılması açısından daha uygun olacaktır.

1.3.Cinsel Mevzularda Kinâye Sanatı

Tüm insanlığın hidâyeti için gönderilen Kur'ân'ın kendine has bir üslûbu vardır. Buna üslûbü'l-Kur'ân ismi verilmektedir. Üslûbü'l-Kur'ân, gerek kelimelerin seçimi gerekse cümle yapısında Kur'ân'ın kendine özgü anlatım tarzıdır. O her yaştan her seviyedeki insana mesajlarını kendine has bir anlatım tarzıyla ulaştırabilmiştir.⁶⁰ Hayatın vazgeçilmez bir parçası olan karı koca arasındaki cinsel mevzularda sahih bilgiye ulaşmamızı isteyen Allah Teâlâ Kur'ân'da bu konuları ilahî bir kitaba uygun bir metot ve üslûb ile iletmiştir.

Cinsel ilişki denilince iki tür ilişki akla gelir. Birincisi meşrû cinsel beraberlik. Bu İslam'ın meşru kıldığı eşler arasındaki ilişkidir. İkincisi İslam'ın yasakladığı ve tarih boyunca insan ve toplumların ahlaken çökmesine, bozulmasına neden olan gayri meşrû ilişkidir. Kur'ân iki ilişki şeklini anlatırken birçok kinâyeli lafız tercih etmiştir. Kullanılan lafızların bir kısmı şunlardır: Mülâseme, Mes, Mübâşeret, Tekarrub, İtyân, duhûl, refes, temettu', i'tizâl, libâs, İbtiğâ.⁶¹ Cinsî mevzularda bu kinâyeli lafızların kullanılmasının birtakım hikmetleri vardır. Onlardan biri, insanları bu konuda terbiye etmek ve eğitmektir. Bu, kinâyenin eğitimle alakalı boyutudur. Bir diğer hikmet, muhatabı etkileyici bir üslûba sahip olan kinâye sanatının, muhatabı meseleler karşısında canlı diri tutuyor olmasıdır. Bu iki gaye aslında iç içedir. Zira insanların hidâyeti için indirilen kitabın muhatablarını belirli konularda terbiye ve eğitebilmesi için kinâye üslûbu gibi etkileyici hitap tarzını kullanması gerekir. Bu ve benzeri sanatlar Kur'ân'ın mesajlarını daha etkili kılmıştır.

Gayri meşru ilişkiyi direkt ifade eden zina kavramı Kur'ân'da fazla zikredilmez. Zina kelimesinin geçtiği “وَلَا تَقْرُبُوا الزَّانِيْنَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا” “Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.”⁶² âyetinde zina kavramının zikredilmesi bu günahın kendisine yaklaşılmaması gereken bir günah olduğunu beyân etmek içindir. Meşrû olmayan ilişkiler anlatılırken tercih edilen diğer lafızlarda genel olarak kinâî lafızlardır. Örneğin, “فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ” “Kim bunun ötesine geçmek

⁶⁰ M. Suat Mertoğlu, “Üslûbü'l-Kur'ân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2012), 42/382.

⁶¹ Ahmed Fethî Ramazan el-Hayyânî, *el-Kinâye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Amman: Dâru Gaydâ, 2014), 80-81.

⁶² İsrâ 17/32.

KİNÂYE SANATININ LAFIZ-MANA İLİŞKİSİ AÇISINDAN CİNSEL MEVZULARLA İLGİLİ ÂYETLERİN TEFSİRİNE YANSIMASI

isterse, işte onlar haddi aşanlardır.”⁶³ âyetinde zina için “اِبْتَعَى” fiili kullanılmıştır. Bu fiil “bir şeyi istemek, talep etmek” anlamındadır.⁶⁴ Evlilik dışı cinsel ilişki arzû eden kişiden kinâyeye olarak bu fiil kullanılmıştır. Bu lafzın dışında gayri meşru ilişki için “قَالَ هِيَ رَاوَدْتَنِي” (Yusuf:) “Asıl o nefsimden/benden murâd almak istedi” dedi.”⁶⁵ âyetinde “râvede” fiili, Nisâ sûresinin birçok âyetinde “el-fâhişetü”⁶⁶ kelimesi, başka bir âyette ise “anet” lafzı kullanılmıştır.⁶⁷ Her kullanım ile kasıt cinsel beraberlik olsa da her bir lafzın kullanıldığı bağlam farklı olduğundan, o lafızların kendine has bir mana dünyasının ve zenginliğinin olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.⁶⁸ Örneğin, Oruç gecelerinde ailevi ilişkinin mübah olduğunu beyan eden âyet, oruçla ilgili bir bağlamda yer almaktadır. Orucun temel hedeflerinden biri de nefsin tezkiyesi ve şehvetin kontrol altına alınmasıdır. Oruç bağlamında cinsel beraberliği ifade eden lafzın kinâi yapıda gelmesi orucun ruhuna daha uygun olmuştur. Böylelikle orucu bozan fiillerden biri olan cinsel beraberlik fikri, gün boyunca kuldân uzak tutulmuş olmaktadır.⁶⁹

Oruç bağlamındaki bir diğer âyet “فَالآنَ بَاشِرُوهُمْ وَأَبْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ” “Artık eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazıp takdir etmiş olduğu şeyi arayın.”⁷⁰ âyetidir. Âyetteki “وَأَبْتَغُوا” ifadesinin yakın anlamı, oruç zamanı dışında cinsel beraberliğin caiz olması iken kinâi lafzın sağladığı uzak anlam, çocuk sahibi olmaktır. Kinâyeli ifade ile eşlerin, beraber olurlarken çocuk sahibi olma arzusu içerisinde olmaları hususunda teşvik edilmesi söz konusudur. Tabi ki buradaki asıl hedef ümmetin çokluğudur. Zira Resûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: “Kıyâmet günü ümmetimin çokluğu ile övüneceğim.”⁷¹

Cinsel ilişkiyi anlatan kinâyeli lafızlardan biri de “İfdâ” kelimesidir. Bu kelime boşanmayla ilgili âyette geçmektedir. “وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ” “Birbirinizle kaynaşıp başbaşa kalmışken verdiğinizizi nasıl geri alabilirsiniz?”⁷² Âyetteki “أَفْضَىٰ” fiili “el ile dokunmak” anlamına gelmektedir. Bir kimse bir cariye aldığında o cariye başkasıyla beraberlik yaşamışsa ona “مُفْضَاةٌ” denilir.⁷³ Bu izah, kelimenin kinâyeli bir lafız olduğunu göstermektedir.

⁶³ el-Mü'minûn 23/7.

⁶⁴ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, “بغى” md., 4: 304.

⁶⁵ Yusuf 12/26.

⁶⁶ Bkz., en-Nisâ 4/15,19,22,25.

⁶⁷ “ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ” “bu (müsâade) içinizden sıkıntıya düşmekden (zinaya sapmaktan) korkanlar içindir.” en-Nisâ 4/25.

⁶⁸ Hayyânî, *el-Kinâye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 81.

⁶⁹ Hayyânî, *el-Kinâye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 83.

⁷⁰ el-Bakara 2/187.

⁷¹ Beyhakî, *Kitâbü'n-Nikâh*, 13476.

⁷² en-Nisâ 4/21.

⁷³ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-Belâga*, Thk, Muhammed Basil Uyûnûsûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 2: 27.

Bu konuda örnek olarak “مِنْ نِسَائِكُمُ الَّتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ” “kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden”⁷⁴ âyeti de zikredilebilir. âyetteki “دَخَلَ” fiili Zemahşerî’nin değerlendirmesine göre cinsel beraberlikten kinâyedir. Zemahşerî “بِنِي عَلَيْهَا” ve “ضَرَبَ عَلَيْهَا الْحِجَابَ” ifadelerinin Arapçada cimâdan kinâyeye olarak kullanıldığını söylemektedir.⁷⁵

1.4.Cinsel Mevzûlarla İlgili Âyetlerdeki Kinâyeye Sanatının Tefsire Yansımaları

Kinâyeye sanatının bulunduğu âyetler ilk dönemden itibaren müfessirlerin dikkatini çekmiş ve onlar kinâyeye üslûbunu göz önünde bulundurularak bu âyetleri tefsir etmişlerdir. İbn Abbas (ö. 68/687-88) ilk müfessirlerden kabul edilir. O tefsir yaparken Kur’ân’daki birçok kinâyeli lafza işaret etmiştir. Mesela o, “أَوْ لَأَمْسُتُمُ النِّسَاءَ” “Yahut kadınlara dokunmuşsanız”⁷⁶ âyetiyle ilgili şu izahı yapar; “Âyetteki “lânese/dokunma” cimâ anlamındadır. Allah dilediği konuda dilediği lafızla iffete uygun bir ifade kullanmış ve kinâyeye yapmıştır.⁷⁷ Aynı şekilde İbn Abbas “أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ” “Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı.”⁷⁸ âyetindeki “الرَّفَثُ” kelimesini cinsel beraberlik olarak tefsir etmiş ve bu lafızlarda kinâyeye olduğunu belirtmiştir.⁷⁹ Anlaşılan o ki; İbn Abbas’a göre kinâyeye, istenilen manayı ifade etmek için, bu mana için konulan asıl lafzın değil de başka süslü bir lafzın kullanılması suretiyle mananın üzerinin örtülmesini ifade etmektedir.⁸⁰ İbn Abbas’a ait bu değerlendirme daha sonraki tefsirlerde etkisini göstermiştir.

Meşhur rivâyet tefsiri *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Âzîm*’de İbn Kesîr (ö. 774/1373) yukarıdaki âyetin, yatsı namazı kılındıktan sonra Ramazan gecelerinde yemenin içmenin ve eşlerle beraber olmanın yasak olması ve sahabeden bazılarının bu yasağı ihlal etmesi üzerine indiğini aktardıktan sonra âyetteki “الرَّفَثُ” kelimesiyle cimânın kastedildiğini söyler. Ama kendisi kinâyeye sanatından bahsetmez. Onun bu konuyla ilgili zikrettiği rivayetlerin tamamı “الرَّفَثُ” kelimesinin cinsel beraberlik anlamında kullanılan kinâyeli bir lafız olduğunu desteklemektedir.⁸¹

İlk âyetteki “الرَّفَثُ” kelimesini er-Râgıb el-İsfahânî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) şöyle açıklamıştır: “Bu kelime açıkça söylenilmesi çirkin kabul edilen cimâ ve benzeri şeyler için kullanılan bir lafızdır. Bu sebeple “أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ” âyeti cinsel

⁷⁴ en-Nisâ 4/23.

⁷⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 230.

⁷⁶ en-Nisâ 4/43, el-Maide 5/6.

⁷⁷ Ebû Ca’fer Muhammed ibn Cerîr et-Tebarî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân* (Kahire: Dâru Hicr, 2001), 7: 64.

⁷⁸ el-Bakara 2/187.

⁷⁹ Tebarî, *Câmiu’l-Beyân*, 3: 229.

⁸⁰ Hayyânî, *el-Kinâyeye fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 21.

⁸¹ Ebü’l-Fedâ el-Hafız İbn Kesîr ed-Dimeskî, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Âzîm* (Beyrut, Dâru’l-Kikr: 1997), 1: 255-256.

KİNÂYE SANATININ LAFIZ-MANA İLİŞKİSİ AÇISINDAN CİNSEL MEVZULARLA İLGİLİ ÂYETLERİN TEFSİRİNE YANSIMASI

beraberlikten kinâyedir. Bu âyette cinsel beraberlik için eşleri çağırmanın ve cinsi münasebette onlarla konuşmanın câiz olduğuna dikkat çekme vardır. “إلى” harf-i cerri ile müteaddî kılınması, konuşmanın uzun olmasını içermesindedir.”⁸² Bu izahıyla İsfahânî, erkeğin eşini cinsel beraberlik için çağırmasının ve eşyle konuşmasının câiz olduğunu ifade ederek, kinâyeli lafzın fikhî hükme olan yansımaları ortaya koymuştur. Kinâyeli lafız kullanılmamış olsaydı bu anlam zenginliğini elde etmemiz mümkün olamayacaktı.

Osmanlı müfessirlerinden Bedreddîn Mehmed el-Münşî (ö. 1001/1592) “هُنَّ لِبَاسٍ لَكُمْ وَأَنْتُمْ” “Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz. Allah, (Ramazan gecelerinde hanımlarınıza yaklaşıp) kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tövbenizi kabul edip sizi affetti. Artık eşlerinize yaklaşın.”⁸³ âyetindeki “هُنَّ لِبَاسٍ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٍ” ifadesinin, eşlerin bir yatakta elbisesiz olarak bir araya gelmelerinden, aralarındaki ilişki ve karşılıklı dayanışmadan kinâyeye olduğunu söylemiştir. Onun izahına göre aynı âyetteki “فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ” ifadesinde de kinâyeye vardır. Bu cimâdan kinâyedir. Cinsel beraberlik esnasında vücut derileri birbirine temas ettiği için bu ifade kullanılmıştır.⁸⁴ “بَاشِرُوهُنَّ” kelimesiyle aynı kökten olan “بَشْرَةٌ” kelimesi “insan derisi” anlamındadır.⁸⁵ Ayetteki bu lafızla her ne kadar cinsel beraberlik kastedilse de beraberlik esnasında eşlerin derilerinin birbirine temas etmesine işaret edilmiştir.

Dirâyet tefsirlerinden *Medarikü't-Tenzîl*'de “الرَّفْتُ” kelimesinin cimadan kinâyeye olduğuna ve cinsel beraberliği açıkça ifade etmek çirkin olacağından bu lafzın tercih edildiğine dikkat çekilmiştir. Yine aynı tefsirde “بَاشِرُوهُنَّ” ifadesi yukarıdaki izahlarda da olduğu gibi cinsel beraberlik olarak tefsir edilmiş ve beraberlik esnasında tenlerin birbirine temas etmesi sebebiyle cinsel beraberliğe mübâşeret isminin verildiği değerlendirilmesine yer verilmiştir.⁸⁶

Seyyid Kutub (1906-1966) tefsirinde yukarıda zikrettiğimiz Bakara 187. âyetiyle ilgili klasik tefsirlerdeki bilgilerin bir kısmını aktardıktan sonra kinâyeli lafzın kullanıldığı bu âyetteki üslûba şu şekilde dikkatleri çekmiştir: “Âyetteki “الرَّفْتُ” kelimesi, hem cinsel temas öncesi oynaşmaları hem de cinsel teması ifade eden bir kelimedir. Burada her iki anlamda kullanılan bu kelime her iki fiilin mübah olduğunu belirtmektedir. Fakat Kur’ân-ı Kerîm bu konuya kuru kelimelerle dokunup geçmiyor. Aksine, karı koca ilişkilerine

⁸² er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur’ân*, Thk., Muhammed Halil İtânî (Beyrut: Dâru'l-Mârifet, 2005), 205.

⁸³ el-Bakara 2/187.

⁸⁴ Cemâleddîn Mehmed el-Münşî, *Nezîlü't-Tenzîl*, Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan, nr. 19, 27b.

⁸⁵ İsfahânî, *el-Müfredât*, 57.

⁸⁶ Ebü'l-Berekât en-Neseî, *Tefsîrü'n-Neseî* (İstanbul: 1984, Kahraman Yayınları), 1: 95- 96.

incelik ve sevimlilik kazandırıyor. Onu (cinsel beraberliği) hayvanlara özgü çirkinlik ve kabalıktan arıtarak nezih bir örtüye büründürüyor.”⁸⁷

Seyyid Kutub bu izahıyla, insan için söz konusu olan cinsel beraberliğin, hayvanlarınkinden tamamen farklı olduğunu ortaya koymuştur. Bu farklılığı en bariz bir şekilde ortaya koyan husus, bu konudaki âyetlerde kinâye üslûbunun kullanılmasıdır. Bu üslûp ile karı koca ilişkileri insan onuruna uygun bir incelik ve zarafet içerisinde anlatılmıştır.

Yukarıda zikredilen âyetlerdeki kinâî lafızlar fıkıh üsûlü ve ahkâm tefsirlerinde eserlerinde de değerlendirilmiştir. Fıkıhın asli kaynaklarından olan Kur’ân’ın Arapça olması Arap dilinde önemli olan bu kavramları fıkıh ilmi için de aynı derecede önemli hale getirmiştir. Zira mecaz ve kinâye ihtiva eden âyetler fakihler arasında birtakım ihtilâflara konu olmuştur. Bu ihtilaflar sadece fıkıh ilmi için değil Arap diline ve Kur’ân’a dayanan bütün ilimler için geçerlidir.⁸⁸ Fıkıh usûlünün, naslardan fikhî hüküm istinbât edebilmek için zaruri olduğu açıktır. Dilin zorunlu olması ise, fıkıhın temel iki kaynağı olan Kur’ân ve sünnetin Arapça olmasındandır. Bu iki kaynak Arapçanın en fasih kullanımlarıdır. Bu sebeple delillerin ve hükümlerin bilinmesi Arapça bilmeye bağlıdır.⁸⁹

Mecaz ve kinâye kavramları, Arap belâgatının bir kolu olan beyân ilminin konusunu oluştururken fıkıh usûlü ilminde lafız bahisleri başlığı altında işlenmektedir ki bu lafızların ahkâma delâleti dille alakalıdır. Lafzın ahkâma delâleti, anlam açısından olduğu zaman konu dil bilimle ilgilidir. Ahkama delâlet, terkîbin ahkamı açısından ise, konu o zaman nahiv ilmiyle alakalıdır. Eğer kelimeler açısından ise, o zaman sarf ilmiyle ilgilidir. Lafzın delâleti mukteza-i hâl ve lafzın kapalıktan uzak olması açısından ise, o zaman hüküm beyân ilmiyle alakalıdır.⁹⁰ Her dilin yapısı, mecaz ve kinâyelerin kullanımı, anlamları ve bölümleri birbirinden farklı olacağından mecazî ve kinâî lafızların manaya delaleti konusunun her bir dilde o dilin kuralları içinde ele alınması, fikhî çözümlerin de bu verilerin üzerine oturtulması gerekir.⁹¹

Fıkıh usulünde kinâye, “Kendisiyle kastedilen mâna kapalı olan ve ancak söyleyenin niyetinin bilinmesiyle veya başka bir karîne ile anlaşılabilen lafız” olarak tanımlanmıştır.⁹² Kinâye kavramını Serâhsî (ö. 483/1090 [?]) ise, “Bir delil vasıtasıyla ortaya çıkıncaya kadar kendisinden murat edilen maksat gizli olan ve kendi anlamında

⁸⁷ Seyyid Kutub, *fi Zilâli'l-Kur’ân*, Ter., Yakup Çiçek, Ali Turgut ve diğerleri, (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1991), 1: 285.

⁸⁸ Hafsa Kesgin, “Belâgat İlmindeki Mecaz-Kinâye Kavramlarının Fikhî Hükümlere Etkisi” *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 11 (Nisan 2016): 257-283.

⁸⁹ Ebû Bekr (Ebü'l-Beka) Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Abdilazîz el-Fütûhî, *Şerhü Kelvebi'l-Münîr* (Riyad: Mektebetü Obeykân,1994), 1: 99.; Abdülvehhân Abdüsselam Tavîle, *Esrü'l-Lüga fi ihtilâfi'l-Müctehidîn* (Kahire: Darusselâm, 2000), 79

⁹⁰ Fütûhî, *Şerhü Kelvebi'l-Münîr*, 1: 39-40.

⁹¹ Ferhat Koca, “Kinâye”, 26/36-37.

⁹² Abdüsselam Tavîle, *Esrü'l-Lüga*, 161-162.

farklı anlamlar ifade edebileceğini ortaya koymuştur. Ayrıca onun, “الرَّفَثُ” kelimesinin anlamında ilim ehlinin ittifak etmiş olduğunu ifade etmesi bu lafzın kinâî bir lafız olduğunda ittifakın söz konusu olduğunu göstermektedir.

وَأَنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا “Hasta, yahut yolculuk halinde bulunursanız, yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız (cinsî birleşme yapmışsanız) ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin...”¹⁰⁰ Bu âyetin tefsirinde özellikle “لَمَسْتُمُ” ifadesinde bazı ihtilaflar söz konusudur. Arapçada «el-lems», el ile dokunmayı ifade ettiği gibi, cimâdan kinâyeye olarak da kullanılır. Dildeki bu farklılıktan dolayı âlimler söz konusu âyetin manasında ihtilâf etmişlerdir. Cassâs’ın izahına göre İbn Abbas, Ebû Mûsa, Hasan, Ubeyde ve Şa’bi bu lafzı cinsel beraberlikten kinâyeye olarak kabul etmişler, bunun sonucu olarak eşine eliyle dokunan kişinin abdest almasını gerekli görmemişlerdir. İbn Ömer, Abdullah İbn Mesûd (ö. 32/652-53) ise bu kelimeyi el ile dokunma anlamında kabul etmişler ve bunun sonucu eşine dokunan kimsenin abdest alması gerektiği hükmüne varmışlardır. Hanefîler ve rivayet edilen bir kavline göre İmam Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) “dokunma” lafzının cinsî münasebetten kinâyeye olduğunu dolayısıyla da abdestin mücerred dokunmayla bozulmayacağı sonucuna ulaşmışlardır. Malîkî fukahâyaya göre ise, ayetteki “mülânese” hakikî mânâsındadır, kadınlara erkeğin birbirine şehvetle dokunmaları durumunda abdestlerinin bozulacağına hükmetmişlerdir. Şâfi’î mezhebinde meşhur olan görüşe göre dokunmanın şehvetle olup olmamasına itibar edilmez.¹⁰¹ Burada, lafzın hakikî manasından dolayı her türlü dokunma abdesti bozar. Bu misalde görüldüğü üzere mecaz-hakikât kavramlarına yüklenen mana, fikhî bir ihtilâfa sebebiyet vermiştir. Buradan hareketle, Hanefî ve Şâfi’î çevrelerce kadına dokunmayla abdestin bozulup bozulmayacağı hususunda iki farklı uygulama ortaya çıkmıştır. Cassâs’ın tercihi, “mülânese” kelimesinin cinsel beraberlikten kinâyeye olmasıdır. Bu konuda zikrettiği rivâyetler bunu desteklemektedir. Onun zikrettiği rivayetlerden biri şu şekildedir; *H.z Peygamber kızı Zeynep’ten torunu Ümâmeyi sırtında taşıdığı halde namaz kılar. Secdeye gittiğinde onu yere koyar, ayağa kalktığında tekrar onu sırtına alır.* Cassâs torununu alıp yere koyması ve tekrar sırtına almasıyla mülânesenin/dokunmanın gerçekleştiğini, bu sebeple kadına dokunmanın abdesti bozan şeylerden olmadığını söyler.¹⁰²

Günümüz âlimlerinden Muhammed Ali es-Sâbûnî, Ahkâm tefsirinde “أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ” âyetindeki “lânese” fiilinin sarîh bir lafız mı yoksa kinâî bir lafız mı olduğuyla ilgili farklı fikhî mezheplerin görüşlerini ve delillerini zikrettikten sonra bir tercihte bulunur. Ona göre tercih edilen görüş, bu ayetteki “lânese” fiilinin cinsel beraberlikten kinâyeye olmasıdır. Çünkü bu tercihle bu konuda gelen rivayetlerle âyetin ifade ettiği manayı

¹⁰⁰ el-Mâide 5/6.

¹⁰¹ Cassâs, *Ahkâmü'l-Kur’ân*, 4: 3-4.

¹⁰² Cassâs, *Ahkâmü'l-Kur’ân*, 4: 4.

KİNÂYE SANATININ LAFIZ-MANA İLİŞKİSİ AÇISINDAN CİNSEL MEVZULARLA İLGİLİ ÂYETLERİN TEFSİRİNE YANSIMASI

birleştirmek mümkün olabilir. Zira nasıl asıl manası yürüme olan “وطء” kelimesi kadına nispet edilince cinsel beraberlik ifade ediyorsa aynı şekilde dokunmak anlamındaki “لامس” kelimesi de kadına nispet edilince cinsel beraberlik anlamında kullanılır.¹⁰³

Yukarıdaki izahlar, meşhur dirâyet, rivâyet ve fikhî tefsirlerde cinsel beraberliği anlatan lafızların kinâî ifadeler olarak kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Müfessirlerin bu lafızların kinâye lafızları olduğunda ittifak etmiş olmaları, fakihlerin çoğunluğunun bu lafızlara aynı istikamette anlam vermelerine ve bunu fikhî hükümlere yansıtmalarına bir etken olmuştur. Zira fikhî ilminin amaçlarından biri de Kur’ân’ı doğru anlamaya çalışarak Şâriin maksadını doğru bir şekilde tespit edebilmektir.

Sonuç

Kur’ân’ı anlama çabası her şeyden önce Arapça indirilmiş bir kitabı anlama çabasıdır. Bu da Arapçayı sarf, nahiv ve belâgat boyutlarıyla bilmeyi gerekli kılar. Belâgatin bir dalı olan beyân ilmi, aynı manayı farklı yol ve metotlarla edebî bir şekilde ifade etmeyi öğreten bir ilimdir. O yol ve metotlardan biri de Kinâye sanatıdır. Kinâî lafızları ve bu lafızların Arap dilindeki karşılığını bilmek, Kur’ân’ın doğru anlaşılmasına katkı sağlayacağı gibi, Kur’ân’ın üslûp güzelliklerini görmemizin yolunu açacaktır.

Kinâye, manayı kuvvetlendiren ve anlatılan hususa farklı güzellikler sağlayan bir sanattır. Bu sanatın tercih edilmesinin birçok nedeni olabilir. O nedenlerden en önemlileri; manayı daha etkili bir şekilde ifade etme, çirkin ve hoş olmayan hususları anlatma ve inananlara bu konuda âdap öğretmektir. Kur’ân’daki kinâyeli lafızlar, iletilmesi istenen mesajı iletmede en etkili şekilde kullanılmıştır. Bu lafızların sarîh bir şekilde ifade edilmesi aynı etkiyi yapamayacağı gibi, aynı mana zenginliğini sunamayacaktır. Kinâyeli lafızlar ile anlatılmak istenen mesajı hissedilir bir şekilde dönüştürmüş, sanki anlatılan husus tüm güzelliği ile muhatabın karşısında temsili olarak durmuştur.

Kur’ân’da bahsedilen cinsel mevzular, özellikle eşler arası ilişkiler kinâyeli ifadelerle anlatılmıştır. Bu anlatım tarzı tefsirlerde birbirinden farklı ve zengin anlam dünyasını araladığı gibi, fikhî hükümlerde de farklı sonuçlara ulaşmaya neden olmuştur. Fakihlere göre kinâyeli lafızlarla kastedilen şeyi belirlemede niyetle beraber hâlin delâleti de önemli rol oynamaktadır. Müfessirler hâlin delâletine ilaveten kinâyeli lafızların anlamını belirlerken birçok hususa dikkat etmişlerdir. Ayetlerin sebep-i nüzulleri, Arapların kullanımı ve konuyla ilgili rivâyetler bunlardandır. Bu kriterler doğrultusunda müfessirler bu âyetlerdeki lafızları kinâye sanatını göz önünde bulundurarak tefsir etmişler, cinsel beraberliğin kinâye üslûbıyla anlatılmasının hikmet ve gayelerini açık bir şekilde ortaya koymuşlardır.

¹⁰³ Muhammed Ali es-Sâbüni, *Revâiu’l-Beyân fî tefsiri Ahkâmi’l-Kur’ân*, (İstanbul: Derseâdet, ty.) 1: 457-459.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Ahmet Turan Özdemir

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

KİNÂYE SANATININ LAFIZ-MANA İLİŞKİSİ AÇISINDAN CİNSEL MEVZULARLA İLGİLİ ÂYETLERİN TEFSİRİNE YANSIMASI

Kaynakça

- Abdülvehhân Abdüsselam Tavîle. *Esrü'l-Lüga fi ihtilâfi'l-Müctehidîn*. Kahire: Darusslâm, 2000.
- Akdemir, Hikmet. *Belâgat, Meânî - Beyân - Bedî*, İstanbul: Nizâmiye Akademi, 2016.
- Akdemir, Hikmet. "Belâgat İlmî ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*: 1996, 2/149-168.
- Apaydın, Yunus. *İslam Hukuk Usulü*. Ankara: Bilimsel Araştırmalar Yayınevi, 2002.
- Atar, Fahrettin: *Fıkıh Usulü*. İstanbul: İfav, 2021.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin bin Alî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. Thk., Muhamed Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'ü's-Sahîh*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1423/2002.
- Bulut, Ali. *Belâgat: Meânî, Beyân, Bedî*, İstanbul: İfav, 2020.
- Cassâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî. Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsil Arabiyyi, 1992.
- Coşkun, Menderes. "Kinâyenin Belâgat Kitaplarındaki Seyri Ve Onu Yeniden Anlama Ve Sunma Denemesi". *Bilgi* 44 (Haziran 2008), 63-88.
- Cürcânî, Abdu'l-Kâhir. *Delailü'l-İcâz: Sözdizimi ve Anlam Bilim*. Ter, Osman Güman, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.
- Derviş, Muhyüddîn. *İrâbu'l-Kur'ânî'l-Kerîm ve Beyânuhû*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1992.
- Endelüsî, Ebû Hayyân. *el-Bahrü'l-muhît*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
- Fîruzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Kahire: Dâru'l-Hadis, 2008.
- Fütühî, Ebû Bekr (Ebû'l-Beka) Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Abdilâzîz. *Şerhü Kevkebi'l-Münîr*. Riyad: Mektebetü Obeykân, 1994.
- Hamed en-Nîl Osmân Abdulkâdir, Bedru Rebîân el-Cürreyyî er-Reşîdî, "el-Bu'du'l-Beyânî fi'l-Kur'ân'îl-Kerîm el-Kinâyeti", *el-Havliyye Külliyyetü'l-Lügati'l-Arabiyye*, 2022, Mısır-Circa, S. 26, s. 3842-3876.
- Hâşimî, Seyyid Ahmed. *Cevâhiru'l-Belâga*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1999.
- Hayyânî, Ahmed Fethî Ramazan. *el-Kinâye fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. Amman: Dâru Gaydâ, 2014.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fedâ el-Hafız ed-Dimeskî. *Tefsiru'l-Kur'ânî'l-Âzîm*. Beyrut: Dâru'l-Kikr, 1997.
- İsfahânî, er-Râgib. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. Thk., Muhammed Halîl İtânî, Beyrut: Dâru'l-Mârife, 2005.
- Kazvîni, el-Hatib. *el-İzah fi Ulûmi'l-Belâga*. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Kesgin, Hafsa. "Belâgat İlmindeki Mecaz-Kinâye Kavramlarının Fikhî Hükümlere Etkisi". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 6/11 (Nisan 2016), 257-283.
- Koca, Ferhat, "Kinâye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2002, 26/36-37. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik. *Letâ'ifü'l-İşârât*. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 1971.
- Kutub, Seyyid. *fi Zilâli'l-Kur'ân*. Ter., Yakup Çiçek, Ali Turgut ve diğerleri, İstanbul: Hikmet Yayınları, 1991.
- Mertoğlu, M. Suat "Üslûbü'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2012, 42/382.
- Münşî, Cemâleddîn Mehmed. *Nezilü't-Tenzil*. Mihrîşah Sultan, 19: 1a-396b. Süleymaniye Kütüphanesi.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât. *Tefsîrü'n-Nesefî*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *el-İbdâü'l-Beyânî fi'l-Kur'ânî'l-Azîm*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2006.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Saffetü't-Tefâsîr*. Beyrut: Daru'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 1981.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2019.
- Seâlibî, Ebû Mansur. *el-Kinâye ve't-Ta'riz*. Thk. Âişe Hüseyin Ferîd. Kâhire: Dâru Kuba, 1998.
- Sekkâkî, Ebû Ya'kûb. *Miftâhü'l-Ulûm*. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 2014.
- Sâmerrâî, Fâdîl Sâlih. *Belâgatü'l-Kelime fi Ta'bîri'l-Kur'ânî*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2018.
- es-Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed. *Usûlu's-Serahsî*. Beyrut: 1973.
- Şevkî, Ahmed. *eş-Şevkiyyât*: Mısır: Müessesetü Handavî, 2012.
- Suyûtî, Celâlüddîn. *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessesetü'l-Risâle, 2008.
- Sündüs, Abdülkerîm Hâdî, "el-Üslûbü'l-Kinâî fi'l-Kur'ân'îl-Kerîm", *Mecellü külliyyetü'l-âdâb*, 2011, Irak: 97/202-226.
- Teftazânî, Sa'du'd-Din Mesûd İbn. Ömer. *el-Mutavvel ale't-Telhîs*. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 2013.
- Tebarî, Ebû Ca'fer Muhammed ibn Cerî. *Camîu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Kahire: Daru Hicr, 2001.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-eķâvîl fi vücûhi't-te'vîl*: Beyrut: Darü'l-Mârife. 2009.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *Esâsü'l-Belâga*, Thk, Muhammed Basil Uyûnüisûd: Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.